

Rapport 2011:72

Arkeologisk förundersökning

Paviljong i kv Priorn i korsningen Hospitalsgatan – Vintervadsgatan

RAÄ 14

kv Priorn

Söderköpings stad och kommun

Östergötlands län

Mats Magnusson

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M

A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Paviljong i kv Priorn

i korsningen Hospitalsgatan – Vintervadsgatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	6
Metod och dokumentation	6
Resultat	7
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Ritning	10

Ö S T E R G Ö T L A N D S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

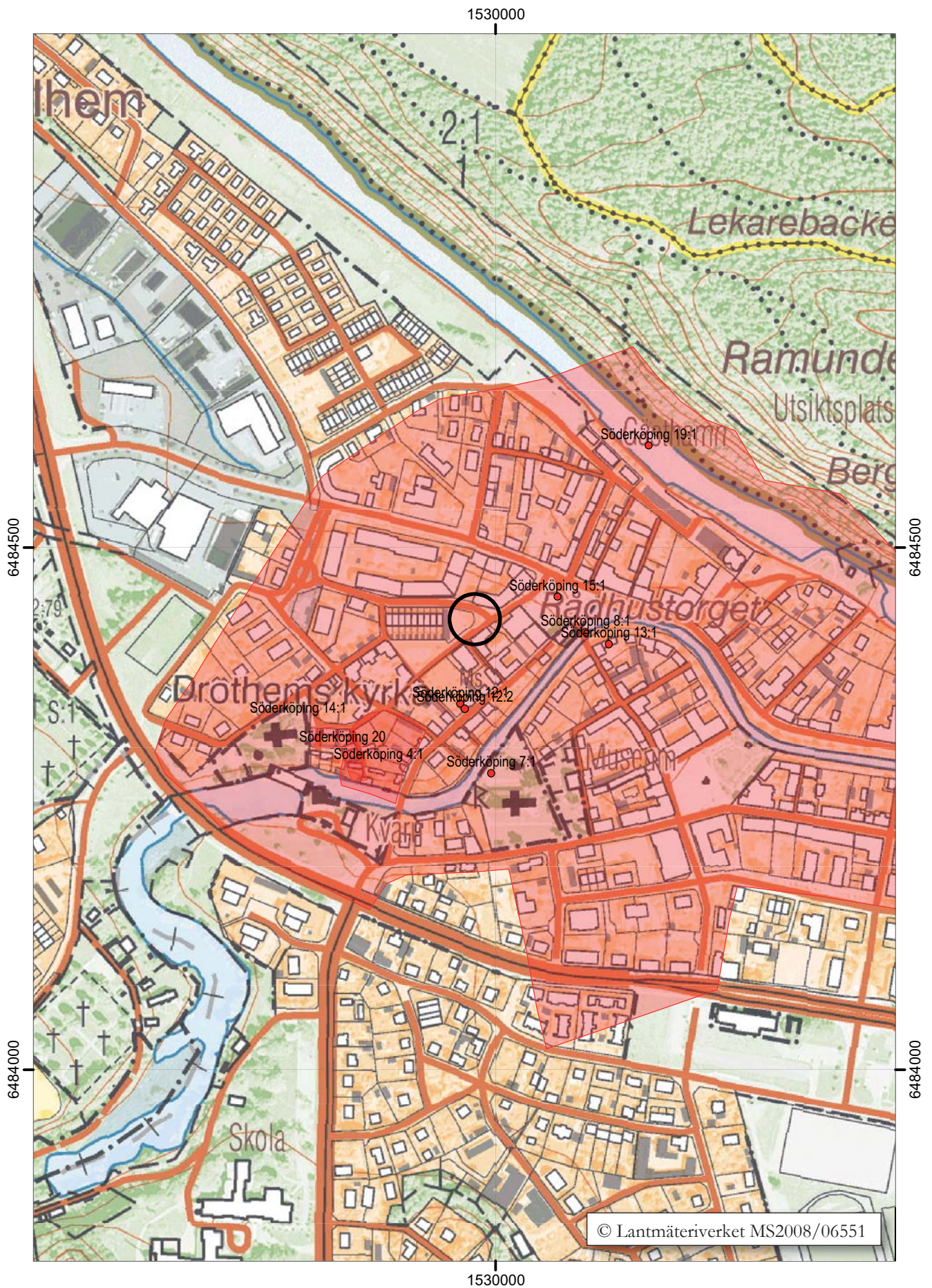
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandsmuseum.se • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

I augusti 2011 utförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning, i form av schaktningsövervakning, i kv Priorn i Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Schaktningsövervakningen föranleddes av att kommunen planerade uppföra en paviljong på platsen. Arbetet utfördes på uppdrag av Söderköpings kommun. Vid schaktningsövervakningen påträffades flera nivåer av syllstenar efter byggnader, ett förmodat trägolv och rester efter en inhägnad. Byggnadslämningarna kan grovt dateras till perioden 1600-1900-tal. Inga föremål tillvaratogs vid undersökningen.

Mats Magnusson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 086 65, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands museum utförde den 11/8 2011 en arkeologisk förundersökning, i form av schaktningsövervakning, i samband med schaktning för fundament till en paviljong i kv Priorn, Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Totalt undersöktes ca 4,5 m² som motsvarar ca 2,7 m³.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Söderköpings kommun som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen och utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

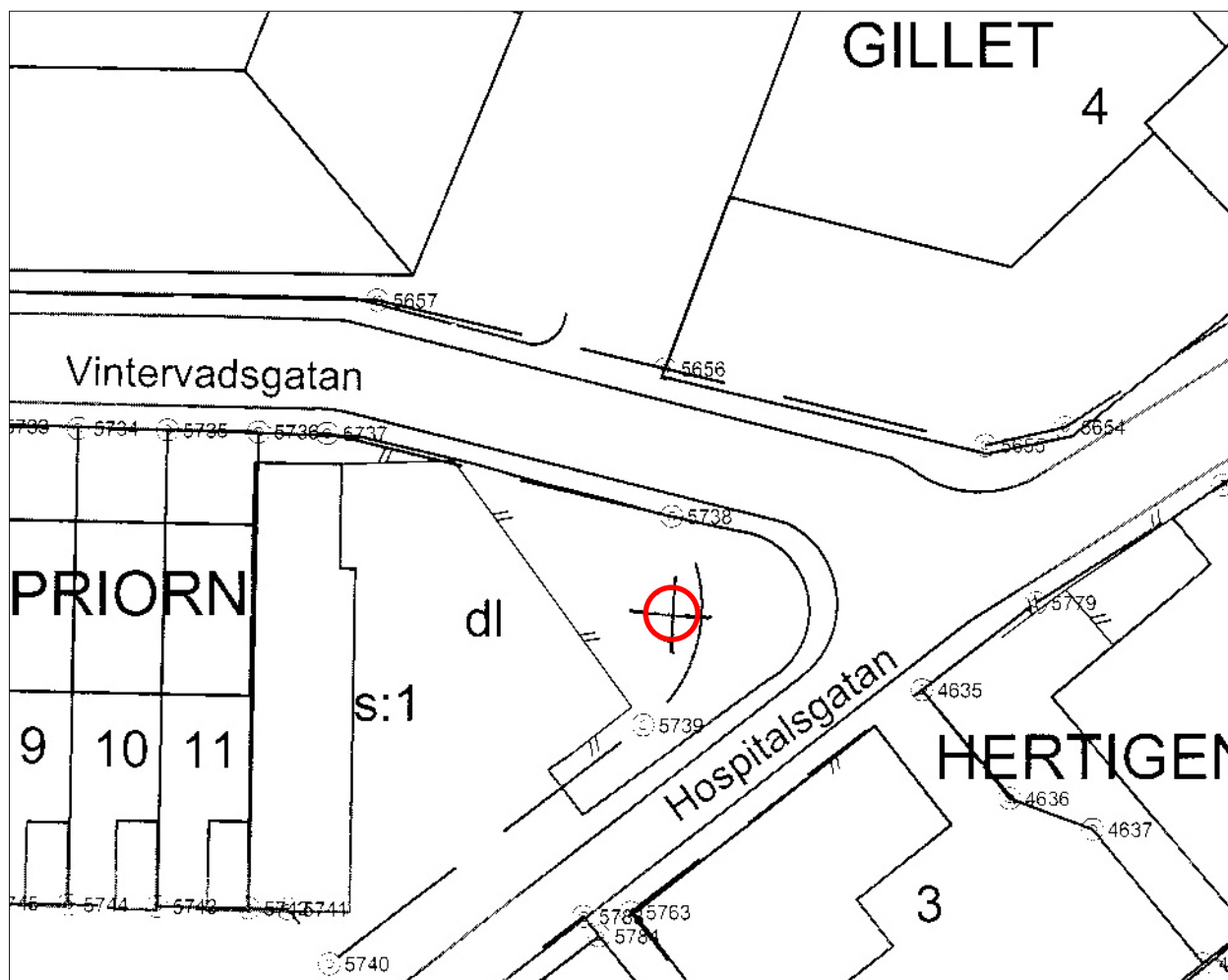
Söderköping är belagt i det skriftliga källmaterialet från mitten av 1200-talet. Redan under 1000-1100-talen var dock bebyggelse etablerad på platsen och orten fungerade sannolikt som en centralort för det omgivande landskapet. Staden växte fram där Storån och Lillån möts och från dessa vattendrag var det möjligt att nå både

Östersjön och Östergötlands inland. Sannolikt bidrog uppgrundningen av hamnområdet under senare delen av medeltiden till att staden under 1600-talet förlorade sin särställning till förmån för Norrköping och Valdemarsvik (Broberg & Hasselmo 1978).

Det arkeologiska källmaterialet har påvisat att en tät och regelbunden stadsbebyggelse var under uppbyggnad från tidigt 1200-tal. Vid 1200-talets slut var de flesta av stadens medeltida institutioner fullt utvecklade. Under 1200-talet har det troligen funnits tre kyrkor, Drothems kyrka, S:t Laurentii kyrka och S:t Ilians kyrka, i Söderköping. Dessa kyrkor kan alla ha haft föregångare i form av äldre gårds- och bykyrkor (Broberg & Hasselmo 1978).

År 1235 etablerades ett franciskanerkonvent strax norr om Drothems kyrka. I anslutning till klosterlämningarna har man funnit vad som eventuellt skulle kunna vara en föregångare till Drothems kyrka (Hörfors 1993). Drothems kyrka blev sedermera landsförsamlingens kyrka.

Den nuvarande S:t Laurentii kyrka uppfördes tidigast i slutet av 1200-talet som stadsförsamlingens kyrka, men finns belagd som församling redan 1253 och bör därför ha haft en föregångare. Sydväst om S:t Laurentii

Figur 3. Situationsplan över kv Priorn med platsen för paviljongen markerad. Skala 1:500.

kyrka låg Bossgården som antas ha varit en kungsgård. S:t Ilians kyrka omnämns vid en donation 1309 men har tidigare antagits vara en av de två äldsta kyrkorna i staden (tillsammans med Drothems kyrka). Nyligen utförda grävningar längs Göta kanal har dock inte funnit något som stödjer denna teori då de få rester efter kyrkan som observerats tyder på att kyrkan var uppförd i samma stil som S:t Laurentii och alltså tidigast uppförd under 1200-talets senare del (Magnusson 2009). År 1330 omnämns Helgeandshuset och under 1400-talet anlades tre kapell i staden (Tesch 1987).

Gatunätet inom Söderköpings centrala delar är i stort detsamma som under medeltiden med vissa förskjutningar. Den största skillnaden är att en hel del mindre gränder försvunnit under årens lopp. Rådhusorget med dess hamn var Söderköpings hjärta och omgavs av Bergskvarteren i norr, Vintervadskvarteren i västsydväst samt Hagakvarteren i östsydöst. Ågatan, med den kulverterade Lillån, bildar gräns mellan Bergskvarteren och Vintervadskvarteren. Kvarteret Forseman är det medeltida Bergskvarterens västligaste område. Söderköpings äldsta stadslämningar bör kunna återfinnas i området närmast Rådhusorget och längs de därifrån utgående vägarna/

vattenvägarna. Till detta område hör det nu aktuella undersökningsområdet.

På platsen för den aktuella undersökningen låg i början på 1900-talet en tvåvåningsbyggnad vilken bl a inrymde den s k Svea-basaren (Sylvan & Hedenström 2010). År 1970 grävdes tre provgropar i kv Priorn. Av dessa var två placerade i det aktuella undersökningsområdets omedelbara närhet. I det ena schaktet som låg mot Vintervadsgatan kunde fyra bebyggelseskikt noteras med en total kulturlagertjocklek på 2,5 m. Det andra schaktet låg lite längre in från gatan och här var den totala kulturlagertjockleken mellan 1,5-2,0 m (SR 63).

Under åren 1961-1964 revs all tidigare bebyggelse i kv Gillet och ny uppfördes. I samband med rivningarna och schaktningarna för den nya bebyggelsen utförde Östergötlands länsmuseum arkeologiska undersökningar på platsen (Lindahl 1964). Sammanlagt kunde man urskilja sex olika bebyggelseskikt i de upp till tre meter tjocka kulturlagren. De två översta bebyggelseskikten var efterreformatoriska medan de övriga fyra skikten var medeltida. Undersökningarna visar på att kvartersbebyggelsen rivits efter bränder och marken utjämnats samt material fyllts på innan nya byggnader uppförts.

Figur 4. Undersökningsområdet med schakt, mot öster. Foto Mats Magnusson, ÖM.

År 1985 ägde en omfattande arkeologisk undersökning rum längs Vintervadsgatan (Tesch & Hasselmo 1987). Som mest uppgick kulturlagertjockleken till 3,5 meter och det kunde konstateras att Vintervadsgatan genom hela medeltiden haft samman sträckning som den har än idag. Hela 17 olika gatunivåer framkom vid undersökningen och många av gatubeläggningarna ändrade karaktär var åttonde meter vilket tolkas som gränser mellan tomter och innebär att tomtägaren var ansvarig för underhållet av den intilliggande gatumarken.

Vintern 1976 undersöktes ett längre schakt för VA längs Rådhusstorgets nordvästra sida, utmed kv Gillet. I schaktet påträffades flera nivåer av äldre torgbeläggningar samt den ursprungliga marktopografin. En hård som framkom mot bottenleran daterades till 895±90 e kr. Platsen för det nuvarande Rådhusorget bestod av en upphöjning på ca 60x35 m. Denna yta kan ha utgjort en lämplig omlastnings- och marknadsplats under vikingatiden (Hasselmo & Tesch 1994).

Inom kvarteret Hertigen har ett par arkeologiska undersökningar genomförts. Den mest omfattande ägde rum år 1976 inför byggnation av en ny butik för Systembolaget. I samband med undersökningen konstaterades att området för det nya Systembolaget utgjorts av en sänka och att de bevarade kulturlagrens tjocklek varierade mellan 1,5 m i den nordöstra schaktkanten och 3,2 m i den sydvästra. Av detta utgjorde ungefär halva kulturlagertjockleken lämningar från preurbana skeden och resten daterades till främst medeltid. De preurbana lagren innehöll två skeden. Det äldre innehöll härdar och avfallsgropar. Det yngre uppvisade en gles bebyggelse med sparsam förekomst av bark och huggspånslager. Det tidiga keramikmaterialet utgjordes till största delen av äldre svartgods (Tesch & Hasselmo 1987).

Inför breddning av en nedfart till en lastbrygga tillhörande Systembolaget utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning år 1995. Vid den framkom lämningar efter ett brädgolv, en syllstensrad samt kulturlager. Fyndsammanställningen i de undersökta kulturlagren tyder på en datering till 1700-tal. Exploateringen berörde endast ett djup om ca 0,5 m och de påträffade lämningarna kvarligger (Hörfors 2010).

Med anledning av schaktning inför uppförande av ett flerfamiljshus genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning inom kv Hertigen 3. Resultatet från förundersökningen visade att kulturlagren inom kvarteret har en mäktighet på ca 3,5 m. Kulturlagren är rejält fuktmättade och innehåller stora mängder med organiskt material, även solida trästockar (Ohlsén & Feldt 2005).

År 2005 påträffades, vid en arkeologisk förundersökning i Hospitalsgatan, flera gatunivåer samt restprodukter efter läder- och benhantverk (Feldt 2011).

Syfte

Syftet med förundersökningen, som genomfördes i form av en schaktningsövervakning, var att se till att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Fornlämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Målet var att resultatet skulle kunna kopplas till tidigare undersökningar och därigenom ge en utökad och fördjupad kunskap om det aktuella området.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning i samband med att schakten för tio betongfundament grävdes med maskin. En rund yta som var ca 5 m i diameter banades av ned till nivå som låg ca 0,2-0,4 m under markytan. Det avbanade materialet bestod endast av utfyllnadsmassor. Totalt grävdes fem schakt som var ca 1,10 m långa, 0,8 m breda och 0,8-1,0 m djupa (räknat från ursprunglig markyta). Den arkeologiska förundersökningen dokumenterades med planritningar, digitalfotografering och beskrivning. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Figur 5. Schakt 1 med syllsten och trägolv i förgrunden. Foto Mats Magnusson, ÖM.

Resultat

De fem schakten grävdes i en cirkel där schakt 1 låg mot norr och de övriga numrerades medurs.

Schakt 1

I schaktets nordöstra hörn framkom en syllsten ca 0,45 m under markytan. Syllstenen överlagrade ett brandlager som i sin tur låg direkt på vad som tolkas som ett trägolv (ca 0,6 m djup). Trägolvet var i väster söndergrävt av bl a en stenskoning. Väster om stenskoningen påträffades resterna efter två stolpar, ca 0,06 m i diameter, som skulle kunna vara en del av en inhägnad som löpt i NNÖ riktning. På schaktbotten, ca 0,7 m under markytan, framkom ett bark- och flislager.

Schakt 2

Schaktet var delvis stört av en sentida nedgrävning för avloppsrör och en sogrop i norr. I det sydvästra hörnet fanns en ca 0,4 m bred planka bevarad på ca 0,65 m djup. Plankan hade en något annan orientering än golvet i schakt 1 och kan därför inte direkt kopplas till detta trots att nivåerna hade bra överensstämmelse. Plankan vilade på ett bark- och flislager (ca 0,7 m djup).

Schakt 3

På platsen för schakt 3 kunde flera större stenar ses i ytan efter det att den inledande avbaningen skett. Dessa stenar tolkas som grundstenar till de byggnader som revs på platsen under första halvan av 1900-talet. Omedelbart under grundstenarna framkom flera stenar, ca 0,5 m under markytan, i schaktets nordöstra del. Dessa stenar skulle kunna utgöra en husgrund i öst-västlig riktning. Plankan som påträffades i schakt 2 låg direkt innanför de nu påträffade stenarna och kan vara ett till husgrunden hörande golv.

Schakt 4

Schaktet uppvisade inga konstruktioner alls. På ett djup av ca 0,8 m under markytan framkom ett homogent träflislager vilket överlagrade en ren, grå lera. Leran kan ha utgjort en golvnivå men kom inte att grävas då schaktdjupet var uppnått.

Figur 6. Schakt 2, ett streck i jorden bortom norrpilen markerar det störda området norr därom. Foto Mats Magnusson, ÖM.

Figur 7. Schakt 3 med de möjliga grundstenarna i förgrunden. Foto Mats Magnusson, ÖM.

Schakt 5

Cirka 0,6 m under markytan framkom några spridda stenar och en bränd plank/stock. Dessa lämningar utgjorde inte någon tydlig konstruktion men en större sten (ca 0,5 m i diameter) i schaktkanten kan ha varit en syllsten. Resterna efter en påle/stör (ca 0,06 m i diameter) fanns nedslagen mitt i schaktet. Denna påle/stör låg inte i en naturlig linje med de två som påträffades i schakt 1. Inget övrigt av intresse påträffades under stenarna och plankan/stocken.

Figur 8. Schakt 5 med stenar och en bränd plank/stock. Foto Mats Magnusson, ÖM.

Referenser

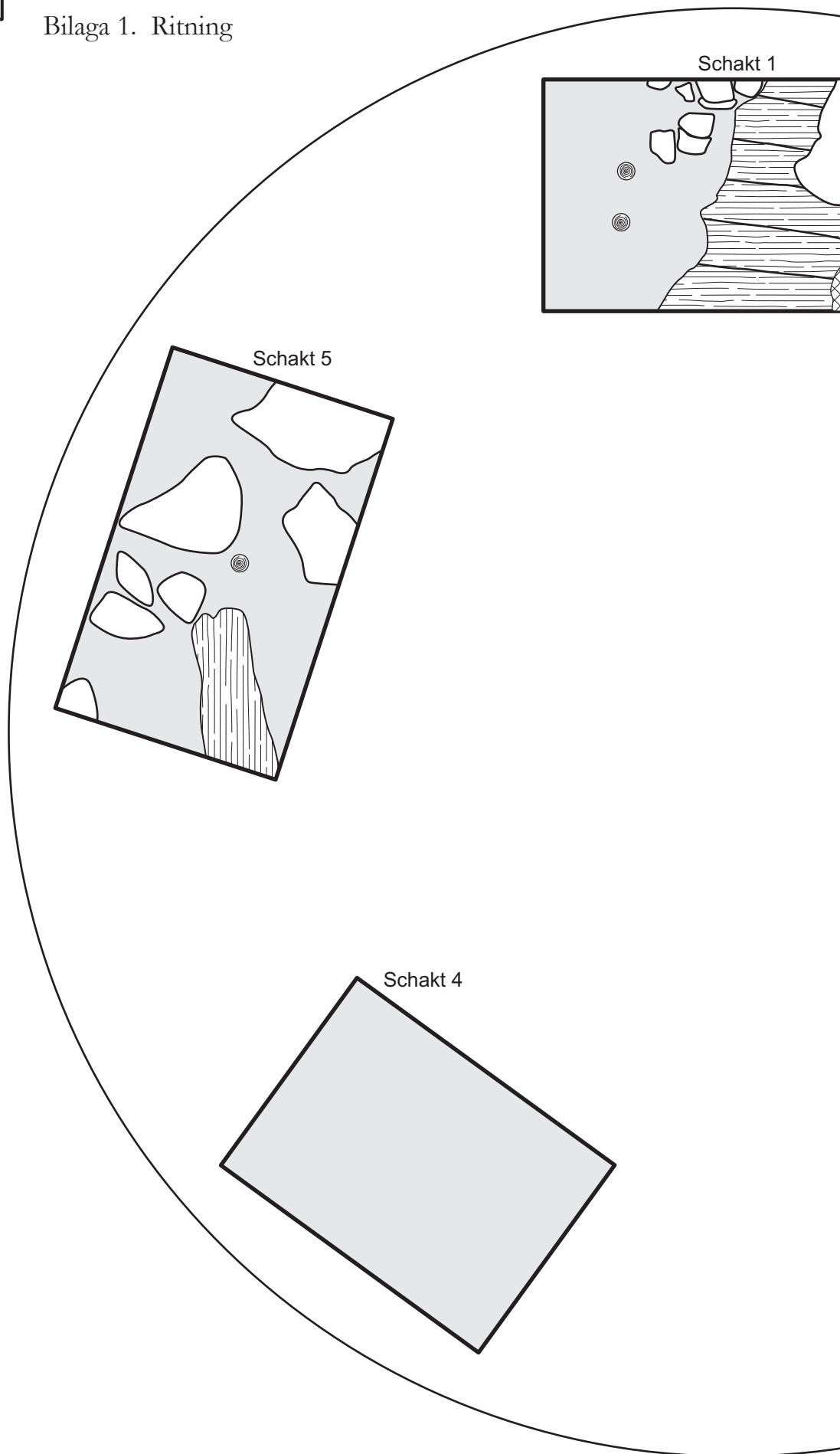
- Broberg, B & Hasselmo, M. 1978. *Söderköping. Medeltidsstaden 5*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, rapport. Göteborg.
- Feldt, A-C. 2011. Skomakarens dumphög. I: *Arkeologi i Östergötland 2011*. Lindeblad, K & Räf, E (red). Linköping.
- Hasselmo, M & Tesch, S. 1994. *Rådbustorget. Medeltida stadslager Rådbustorget-Hospitalsgatan*. Söderköping, Östergötland. Riksantikvarieämbetet UV Linköping, rapport 1994:64. Linköping.
- Hörfors, O. 1993. *Lämningar av Söderköpings Gråbrödrakonvent vid kv Hospitalsstugorna 7*. Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Östergötlands länsmuseum, rapport. Linköping.
- Hörfors, O. 2010. *Ny lastplatta till Systembolaget. Kvartret Hertigen 1*. Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum, Rapport 2010:44. Linköping.
- Lindahl, A. 1964. *Vintervadsgatan 4/Lillån. Grävningar längs Vintervadsgatan*. Kv Gillet, Söderköping. Östergötlands länsmuseums arkiv.
- Magnusson, M. 2009. *S:t Ilian - den tredje kyrkan. Skelettfynd och grundmurar i Göta kanal, Söderköping*. Östergötlands länsmuseum, rapport 2009:100. Linköping.
- Ohlsén, M & Feldt, A-C. 2005. *På vikingatida grund i kv Hertigen 3*. Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum, Rapport 2005:32. Linköping.
- Sylvan, L & Hedenström, L. 2010. *Söderköping nu och då. S:t Ragnhilds Gille*. Söderköping.
- Tesch, S. 1987. Söderköping. Med bidrag av M. Hasselmo. I: *7000 år på 20 år. Arkeologiska undersökningar i Mellansverige*. Andrae, Lamm & Hasselmo (red). Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

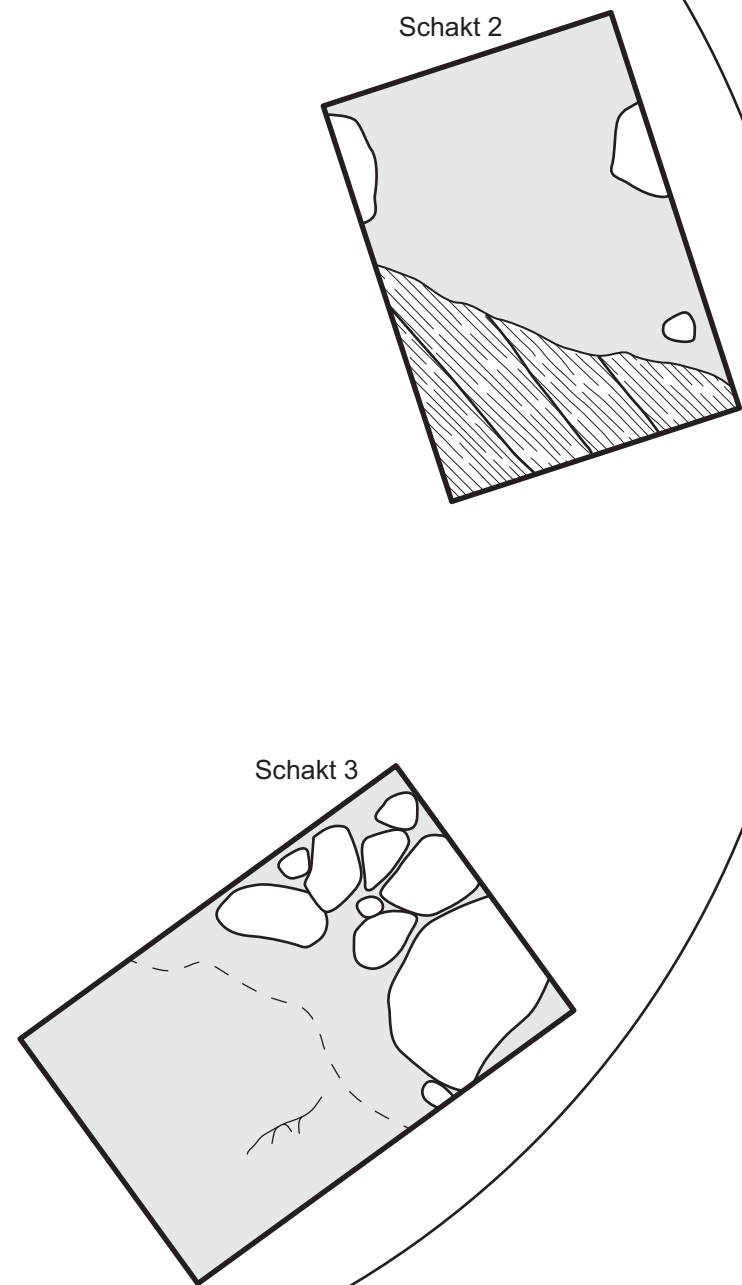
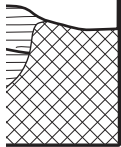
Stadsarkeologiskt register, SR.

Tekniska uppgifter

Kvarter	Priorn
Stad och kommun	Söderköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 14
Ekonomiska kartans blad	086 65 (8G 6f Drothem)
Koordinater	X6484431, Y1529980
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-1747-11
Länsstyrelsens handläggare	Bertha Amaya
Länsstyrelsens beslut	2011-05-25
ÖLM dnr	238/11
ÖLM projektnr	531254
Uppdragsgivare	Söderköpings kommun
Kostnadsansvarig	Söderköpings kommun
Projektledare	Mats Magnusson
Rapportarbete	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2011-08-11
Totalt undersöktes	Ca 4,5 m ² /2,7 m ³
Fynd	-
Foto	Digitala
Analys	-
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2011:72 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Ritning

kv Priorn

Söderköpings stad och kommun, Ög
RAÄ

Planritning

Skala 1:20

Dnr 238/11

2011-08-11 Mats Magnusson

Renritning Lasse Norr

I augusti 2011 utförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning, i form av schaktningsövervakning, i kv Priorn i Söderköpings stad och kommun, Östergötland. Schaktningsövervakningen föranleddes av att kommunen planerade uppföra en paviljong på platsen. Vid schaktningsövervakningen påträffades flera nivåer av syllstenar efter byggnader, ett förmodat trägolv och rester efter en inhägnad. Byggnadslämningarna kan grovt dateras till perioden 1600-1900-tal. Inga föremål tillvaratogs vid undersökningen.